

DIGITALNE BAZE MUZEJSKE GRAĐE NA WEBU – NUŽNOST DANAŠNJICE ILI GUBITAK ZARADE ZA MUZEJE

**DORA BOŠKOVIĆ,
JELENA BALOG**
Hrvatski povijesni muzej
Zagreb, Hrvatska

UVOD

Ovaj bi prilog trebao upozoriti na dvojbe koje se pojavljuju u dijelu stručnoga muzejskog osoblja, a vezani su uz objavljivanje fundusa na webu za vrlo širok i nekontroliran broj korisnika, te istodobno naglasiti nužnost takvog pristupa, odnosno utvrditi postoji li u hrvatskoj muzejskoj zajednici strah od toga da se podaci o muzejskoj građi, skupljeni marom stručnjaka, “bespravno” i “besplatno” koriste, a da sama ustanova, odnosno stvaratelj informacija o muzejskoj građi od toga nema nikakve koristi.

Za raspravu o tim pitanjima odabrali smo i u najopćenitijim crtama analizirali ovu objavljenu literaturu:

1. hrvatsku muzejsku legislativu;
2. stručne publikacije i stručna tijela putem kojih hrvatski muzealci mogu biti informirani o potrebama i mogućnostima prikaza svoje građe na webu, osobito kad je riječ o istim težnjama srodnih informacijskih znanosti - arhivistike i bibliotekarstva;

3. izvješća o radu jedne skupine muzeja u posljednjih pet godina

Odgovor koji je iz toga trebao uslijediti smatramo prije svega apelom upućenim kolegama muzealcima, a potom i njihovim osnivačima i finacijašima, a koji glasi da je objavljivanje muzejskog fundusa na web nezaobilazna nužnost, ali i vrlo velika odgovornost, jer se time, daleko više nego izložbama, tiskanim katalogima i monografijama, može pridonijeti približavanju Hrvatske svijetu i uključivanju u svjetske trendove, kao i popularizaciji naše povijesti, kulture, tehnike, umjetnosti itd.

1.

Iako potpuni pravnički laici, ali imajući na umu staru poslovicu da je “ljepota ponajprije u oku promatrača”, kao muzealci “s iskustvom” smatramo da je hrvatska muzejska legislativa u ovom trenutku dobra. Najbitniji zakoni koji reguliraju muzejsku djelatnost u Republici Hrvatskoj¹ jesu prvenstveno Zakon o muzejima² iz 1998. te njegovi podzakonski akti³ koji se sukcesivno donose

¹ Osim tih, u daljnjem tekstu nabrojanih, treba imati na umu da postoje i tzv. krovni zakoni koji reguliraju npr. odlučivanje u kulturi (Zakon o kulturnim vijećima, 2001. i Zakon o kulturnim vijećima, 2004.), ustanove u kulturi (Zakon o ustanovama, 1993. i Zakon o upravljanju javnim ustanovama u kulturi, 2001.), financiranje u kulturi (Zakon o fondovima za kulturu, 1990. i 1993., Zakon o financiranju javnih potreba u kulturi, 1990. i 1993.) te nagrade u kulturi itd.

² Zakon o muzejima. NN 142/98. Zagreb: Narodne novine, 1998.

³ Ministarstvo kulture. <http://www.min-kulture.hr>

od 1998. godine do danas. Tu je i Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz⁴ 1999., također s podzakonskim aktima.⁵ Valja spomenuti i “ostale propise relevantne za kulturu”, među kojima je i Zakon o autorskom pravu iz⁶ 1998. Tim se zakonima reguliraju praktički svi oblici i sva pravila ponašanja i odnosa prema muzejskoj građi. Osobito treba istaknuti da se u njima spominje ili regulira obaveza posjednika kulturnog dobra (dakle, muzeja, galerije ...) da omogući dostupnost kulturnog dobra (dokumentacija o muzejskom predmetu također je kulturno dobro, jer je muzejska dokumentacija zakonski izjednačena s muzejskim predmetom) i informacije o njemu javnosti. Iako je ta “javnost” zakonom definirana,⁷ ipak je ustanovama prepušteno da svojim internim pravilnicima, s obzirom na specifičnosti građe i zdanja u kojemu se ona čuva, reguliraju protokol uvida u muzejsku građu i dokumentaciju i korištenja njome. Tako se, s obzirom na to da su u zakonom propisanim djelatnostima muzejske struke⁸ shvaćeni

kao prioritet skupljanje, čuvanje i obrada često se događa da su “davanje na uvid i korištenje”⁹ ograničeni zbog arhitektonske neprikladnosti zdanja u kojoj se građa čuva ili zbog lošeg stanja građe odnosno dokumentacije o njoj.

2.

No hrvatska je muzejska zajednica i te kako svjesna da osim izložbi i tiskanih izdanja o građi postoje i drugi mediji na kojima je moguće objavljivati i javnosti davati na uvid muzejsku građu i spoznaje o njoj. To potvrđuje i aktivno sudjelovanje muzealaca na seminarima s osmogodišnjom tradicijom *Arhivi, knjižnice i muzeji – mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture* (u daljnjem tekstu seminary AKM). Zajedničkom temom vrlo različitih pristupa tom izuzetno zanimljivom problemu može se proglasiti traženje mogućih struktura i standarda koji bi muzealcima omogućili uključivanje u interaktivnu koordinaciju razmjene informacija sa srodnim ustanovama i s korisnicima. U nekim od članaka objavljenih u zbornicima tih seminara AKM nastojali su se prikazati dometi i uradci digitalizacije građe pojedinih ustanova u Hrvatskoj; drugi su pak trebali upozoriti na iste takve uratke u svijetu, prezentirati alate i protokole kojima bi se takvi urad-

⁴ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. NN 69/99. Zagreb: Narodne novine, 1999. i 2003.

⁵ Ministarstvo kulture. <http://www.min-kulture.hr>

⁶ Zakon o autorskom pravu. NN 9, 76 i 127/99 i 67/01. Zagreb: Narodne novine, 1999. i 2001.

⁷ Članci 6., 30., 44. i 52. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. NN 69/99. Zagreb: Narodne novine, 1999. i 2003.

⁸ Muzejska djelatnost obuhvaća skupljanje, čuvanje i istraživanje civilizacijskih, kulturnih i prirodnih dobara te njihovu stručnu i znanstvenu obradu i sistematizaciju, trajno zaštićivanje muzejske građe, muzejske dokumentacije, muzejskih lokaliteta i nalazišta, njihovo neposredno i posredno predočivanje javnosti

putem stalnih i povremenih izložaba te objavljivanje podataka i spoznaja o muzejskoj građi i muzejskoj dokumentaciji putem stručnih, znanstvenih i drugih obavijesnih sredstava (članak 5. Zakona o muzejima, 1998.).

⁹ Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja uvida u muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju. NN 115/01: Zagreb: Narodne novine, 2001.

ci mogli napraviti i u nas, uključujući pri tome i postojeće inozemne projekte, pa i tezauruse. No vrlo su malobrojni i od muzejske publike pretežno nezamijećeni ostali oni članci koji govore da je osnovni preduvjet stvaranja bilo kakvog web ili digitalnog uratka dobro strukturirana, pojmovno standardizirana i normativno uređena baza podataka muzejske građe. Također je tako slabo isticana činjenica da standardizacija pojmova za muzejsku građu nije različita od one onoj kojom se služe bibliotekari i arhivisti, dapače, ona podliježe pravilima što ih za sve informacijske struke i “proizvode” propisuje nacionalno kataložno središte.

Osim tih seminara AKM, objavljuje se i prvenstveno muzealcima namijenjena stručna literatura koja obrađuje dokumentaciju i informatizaciju u muzejima. To je npr. vrlo zanimljiv časopis *Informatica Museologica*,¹⁰ u kojemu su zastupljene vrlo široke teme o dokumentaciji i informatizaciji muzejske građe, osobito inozemna iskustva. Usprkos neospornim vrijednostima i zanimljivošću objavljenih članaka, daje se naslutiti da se kroz njih provlače dva osnovna pristupa: s jedne strane traže se alati za izradu elektroničkog kataloga ili prikaza i inzistira se na vizualnom vrednovanju uratka, a s druge se strane osjeća pitanje treba li uopće takvo što nama u Hrvatskoj.

U tu se shemu uključuje i Hrvatsko muzejsko društvo sa svojim izdanjem *Vijesti muzealaca i konzervatora*.

¹⁰ Svi tekstovi u *Informatici Museologica* 31 (1-2) 2000. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2000. bili su posvećeni temi *Nove tehnologije u muzejima i galerijama*.

3.

Kao pokazatelj koliko su legislativa i razmjena iskustava na seminarima AKM, te obaviještenost putem objavljivanja (spomenute) literature pridonijeli prezentaciji muzejske građe i njezinu objavljivanju, poslužili smo se objavljenim Izvješćima o radu zagrebačkih muzeja¹¹ od 1999. do 2003. godine.¹²

U Izvješćima zagrebačkih muzeja okupljena su izvješća o radu sve 34 muzejske ustanove (u daljnjem tekstu muzeja) s područja Zagrebačke županije. Iz tih je izvješća vidljivo da je u tih pet proteklih godina samo 0,4% muzeja imalo stalne postave, ali da su održane 1.534 izložbe¹³ na kojima je bilo prijavljeno više od 2,024.867 posjetitelja.¹⁴ Većina izložbi bila je popraćena katalogom ili barem deplijanom. Uz to, muzeji su jedan dio svojih istraživanja i spoznaja objavili i digitalno - na CD-ROM-ovima i na Mreži. Iz Izvješća zbog nedosljednosti navođenja nije moguće iščitati koliko je točno tih uradaka bilo¹⁵. Ujedno, mjestimično se može razabrati da su neki

¹¹ Iako i neke druge (muzejsko-geografske) regije izdaju svoja izvješća o radu, ovo zagrebačkih muzeja okuplja relativno velik uzorak i sustavno je objavljivano tijekom više od pet godina, pa je bilo prikladno za stvaranje statističkih podataka i zaključaka koji se možda mogu protegnuti i na cijelu Hrvatsku.

¹² Prilikom pisanja ovog priloga Izvješće za 2004. godinu još nije bilo objavljeno.

¹³ To iznosi 306,6 izložbi u godini, odnosno devet izložbi po muzeju u godini.

¹⁴ Mnogi muzeji u svojim izvješćima za broj posjetitelja upotrebljavaju izraz “više od...”.

¹⁵ Na primjer, neki muzeji prijavljuju rad na određenom CD-ROM-u tijekom više godina, pri tome nedosljedno navodeći njegov naslov i temu.

od tih digitalnih uradaka umnoženi u samo nekoliko primjeraka i nisu, barem zasada, u javnoj distribuciji. Neki se, pak, nalaze na računalima u predvorjima muzeja (kao vodiči kroz stalni postav), a neki su i na Mreži. Slobodnom intepretacijom izbrojili smo 13 uradaka¹⁶ (“websiteovi široko obavještajne funkcije” i “posebni projekti”) na Mreži, te 53 uradaka raznolike strukture i sadržaja na CD-ROM-ovima (nepoznate naklade).

U Izvješćima su vrlo precizno objavljene tiskane publikacije. Proizlazi da je svaki muzej objavio 4,9 izdanja u godini. Naklada je varirala od 50 do 2.000 i više primjeraka, a prosječno iznosi 756 primjeraka po katalogu/deplijanu. Podaci o distribuciji tih primjeraka vrlo su neprecizni. Potpuni podaci o distribuciji mogu se iščitati samo za deset (većih) muzeja, a i ondje gdje postoje, odnose se samo na broj primjeraka poslanih u međumuzejsku (knjižničnu) razmjenu. O prodanim primjercima ima vrlo malo podataka. Tih deset (većih) zagrebačkih muzeja izdalo je tijekom proteklog razdoblja prosječno 6,8 naslova, u prosječnoj nakladi od 800 primjeraka, od čega je prosječno oko 670 primjeraka ili 83,75% naklade, poslano u razmjenu. Koristi što ih od međumuzejske razmjenne publikacija imaju sami hrvatski muzeji, koji teškom mukom mogu kupnjom popunjavati svoj knjižni fond, izuzetno su velike, iako javno objavljenih pokazatelja za koliko se (i kojih) naslova knjižni fond muzejske knjižnice povećao, nema. Pri tome treba imati na umu da je tih

¹⁶ Iz Izvješća je nemoguće razabrati navodi li neki muzeji svoje sudjelovanje u projektu *Muzeji Hrvatske na Internetu* Muzejskoga dokumentacijskog centra i kao vlastiti website.

83,75% distribuirane naklade poslano: a) u stručne biblioteke srodnih muzejskih institucija koje imaju većinom otvoreni, barem poluotvoreni, ako ne i zatvoreni pristup svojoj građi – dakle selektiraju korisnike, i b) da je pouzdanost onoga što muzej može očekivati u razmjenju upitna!

Uz to treba imati na umu da zagrebački muzeji (kao i ostali hrvatski muzeji) svoja izdanja tiskaju većinom (ako ne i isključivo) sredstvima za tu svrhu dobivenim od osnivača financijera. Stoga tako velik postotak na taj način (zapravo, besplatno) distribuirane građe¹⁷ dokazuje da muzeji i ne ulaze u proizvodnju kataloga s motivom da na njima zarađuju.¹⁸ Toga je svjestan i financijer jer prati i odobrava zahtjeve muzeja za tiskanim katalogima.

No kada se tom istom financijeru postavi zahtjev za financiranjem nekoga elektroničkog uratka namijenjenog korisnicima Weba, odgovor je, prema našem iskustvu, uglavnom niječan, a ujedno je i upozorenje da nema besplatnog dijeljenja informacija o muzejskoj građi! Možda upravo tom negativnom stavu financijera treba pripisati i nedosljednost (ili neodlučnost?) muzeja pri navođenju podataka o digitalno objavljenoj građi u Izvješćima!

ZAKLJUČAK

Dobrim zakonima hrvatske muzeologije izražena je svijest i želja zakonodavca da

¹⁷ U postotak od 83,75% nisu uračunati primjerci koje svaki muzej ima obvezu i potrebu poklanjati!

¹⁸ Primjerice, naš muzej, Hrvatski povijesni muzej, prodaje svoje kataloge po proizvodnoj cijeni!

hrvatska muzejska baština/građa bude što publiciranija te je stvoren preduvjet da svaki muzej ima pravo i obvezu učiniti svoju građu dostupnom javnosti. Iskustvo na primjeru zagrebačkih muzeja pokazalo je da su muzealci svjesni potrebe publiciranja, ali nisu sigurni može li i smije li to publiciranje izaći iz okvira tiska. Također je činjenica da stručni interes muzealaca za informatičkim upoznavanjem i obrazovanjem postoji i da je omogućen – to su seminari AKM, Informatica Museologica...!

Također treba navesti da su pojedini muzeji i ustanove¹⁹ u Zagrebu (ali i u Hrvatskoj) napravili i poneke digitalne proizvode hrvatskih muzeja i hrvatske muzejske baštine. Uradci su različite razine obrade i neujednačenog pristupa obradi. Prije svega, različito su inicirani, oblikovani i strukturirani zbog različitog shvaćanja tog posla koje proistječe iz postojanja ili nepostojanja razmjene iskustava triju grana informacijskih znanosti (arhivistike, bibliotekarstva i muzeologije) te, također, zbog različitog shvaćanja iskustava srodnih europskih institucija. Prema skupinama možemo okupiti one uratke koji prezentiraju ustanovu, neku njezinu djelatnost (temu), povijest, izgled, smještaj i strukturu zbirke, prikazujući minimalan broj monumentalnih jedinica muzejske građe – tzv. širokoobavještajni website ustanove. Takva popularizacija muzejskih ustanova izuzetno je korisna. Iako prema naslovu ovog priloga naša namjera nije bila osvrnuta se posebno na te “širokoobavještajne websiteove ustanova”, ipak ukratko treba primije-

titi da bi u vezi s objavljenim uradcima veću pozornost trebalo svakako pridati ujednačenosti i usklađenosti podataka koje ustanove prikazuju. Osim toga, osobito bi brigu trebalo posvetiti kreiranju vizualnog identiteta digitalnog prikaza svake ustanove, koji mora proizlaziti iz same teme ili djelokruga teme kojima se muzej bavi. Takav bi se vizualno kreirani identitet trebao onda provlačiti kroz daljnje digitalne uratke iste ustanove (a ne da slijedeći uradak ovisi o ukusu i afinitetu njegova autora).

Pod pojmom digitalne baze muzejske građe na Webu predmnijevaju se uradci koji prikazuju određenu zbirku ili dio fundusa i dokumentiraju neku izložbu ili događanje u muzeju. Takvih digitalnih proizvoda, kako smo mogli iščitati iz Izvješća, u Zagrebu (a i u Hrvatskoj) ima! Neki se nalaze na Webu, a neki su zasada samo na CD-ROM-ovima (Putokaz, Meštrović, Museum...).

U njima je razina prikaza podataka vrlo različita, kao i njihova međusobna mogućnost povezivanja i operabilnost. Te razine ponajprije ovise o svijesti i obrazovanosti autora baze podataka (koja prethodi izradi digitalnog uratka) te o umješnosti informatičara (ili onoga koji je stvarao taj informatičarski uradak). Neki su od njih, laički rečeno, jednostavno tiskani katalozi preneseni na digitalni medij, tj. oni su knjiga na CD-ROM-u. Ali ima i nekih koji su izuzetno dobro strukturirani.²⁰ Opći je dojam da je u većini uradaka prioritet bio (pretežno neidentificirajuća) vizualna dopadljivost, a manje sadržajna kvaliteta i standardizirani oblik i strukturirana mogućnost povezivanja podataka. A upravo bi to troje trebalo biti osnovni kriterij i polazište, kako stručnom stvara-

¹⁹ Na primjer, *Muzeji Hrvatske na Internetu.* / Muzejski dokumentacijski centar u Zagrebu. <http://www.mdc.hr>

²⁰ CD-ROM *Ivan Meštrović*, npr.

telju digitalnog proizvoda, tako i njegovu financijeru! Bez sadržajne kvalitete podataka, koja mora korespondirati s vrstom, temom i djelokrugom rada muzeja, razočarat ćemo i udaljiti korisnika od muzeja. Bez standardiziranog oblika odrednica nemoguće je povezivanje podataka – kako na razini Mreže muzeja, tako i na razini stavljanja podataka online na Internet ili njihova uključivanja u neke od već postojećih baza podataka. Muzealce i dalje treba upozoravati na to da odrednice ili ključne riječi prema kojima želimo da korisnici pristupe muzejskoj građi u našim muzejima i spoznajama koje smo o tim predmetima prikupili moraju biti napravljene prema međunarodnim standardima kao što su, primjerice, standardi za pisanje imena osoba, institucija, zemljopisnih pojmova, povijesnih događaja, nebeskih tijela...

I naposljetku, pri objavljivanju na Webu ne trebamo se bojati “krađa” intelektualnog vlasništva i neovlaštenog objavljivanja ništa više nego pri objavljivanju u tiskanom obliku. Jednako tako, da parafraziramo “lamento jednog informatičara”²¹, kao što televizijski prijenos dobrih sportskih priredaba nije smanjio posjet tim priredbama, ni objavljivanje građe na Webu, s popratnom interpretacijom koja korespondira s vrstom muzeja, neće stvoriti “virtualni muzej” koji posjetitelj može obilaziti iz svoga stolca u vlastitoj kući niti će smanjiti broj posjetitelja u muzejima. Dapače, davanjem osnovnih informacija o svojim predmetima možemo čak potaknuti interes “virtualnih surfera i skejtera” da se i osobno “dosurfaju i doskejtaju” te pogledaju kako smo određeni

premet kontekstualizirali i kako smo ga uklopili u temu koju obrađujemo.

DATABASES OF MUSEUM RESOURCES ON THE WEB – TODAY’S NECESSITY OR CROATIAN MUSEUMS’ LOST REVENUES?

The legislation covering Croatian museums has defined the structure of the museum documentation of museum resources, as well as the necessity of making this documentation and resources accessible to users. In addition to this and following the eight-year tradition of the Seminar of Archives, Libraries and Museums, there is also another issue, namely a search for viable structures and standards whereby museum professionals can take part in an interactive coordination of exchanging information among related institutions and users. In a parallel development initiated by exchanges of experiences among these three areas of information science and experiences of related European institutions some museum collections have been published in digital formats in various degrees of editorial presentation.

Taking into account all three – namely, the legislation, the already existing possibilities to discuss needs for new ways of communication and digital publications, this article should be an attempt to identify the level of awareness of this issue among members of the Croatian museum community as well as the level of their expertise and familiarity with this aspect, what expert preconditions are required to build databases of (museum) resources and whether Croatian museum science regards the web as the right place/medium to publish these materials in the first place and if so in what form. Particular attention would be paid precisely to this required form and necessary level of information about museum resources and the design of that particular web service in the light of different profiles of museums and the level of interest among its users/visitors. From this an answer should be derived as to whether publishing museum resources on the web threatens their printed paper equivalents, i.e., whether there is a need to protect access to information about museum resources on the web with passwords by way of charging certain fees.

²¹ Zvizdić, E. Informatičarski lamento. *Informatica Museologica* 31 (1-2) 2000. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2000.